

Hr. Hans Pedersen Gentzmer i Tandslet

Om en alsisk præst og hans »stambog«

Af *Vello Helk*

Det var almindeligt i det 16. og 17. århundrede, at unge mennesker, der drog ud på en udenlandsrejse, købte sig en lille bog med ubeskrevne blade. Efterhånden som rejsen skred frem fyldtes bogens blade med navne på folk, som ejeren havde været i kontakt med. For det meste møder man på disse gulnede blade universitetsprofessorer, medstuderende og rejsefæller. Ofte er indførslerne ledsaget af våbentegninger. Også indtrykkene fra fjerne lande: bygninger, dragter, situationsbilleder, er fastholdt ved en professionel tegners sikre og omhyggelige streg.

Det kongelige Bibliotek ejer en meget omfattende samling af sådanne rejsealbums, som almindeligvis benævnes stambøger. De yder et udmærket bidrag til personalhistorien og udgør et fortræffeligt supplement til universitetsmatriklerne. Deres betydning går ud over landegrænserne. Også blandt håndskrifter vedrørende tysk personalhistorie findes der en række stambøger. Flere af deres ejere har opholdt sig i Danmark, og endnu oftere møder man en danskers indførsel, skrevet under en udenlandsrejse. Det var overraskende i denne samling at støde på en stambog, som i mange henseender adskiller sig fra de andre.

Den er opført i bibliotekets håndskrevne katalog under tysk personalhistorie som »Pastor Johan Geutzmers stambog«[1]. Ved nærmere eftersyn viser det sig imidlertid, at ejermanden er så dansk som nogen, og at bogen aldrig har været uden for landets grænser. Den har nemlig tilhørt en forhenværende sognepræst i Tandslet på Als ved navn Hans Pedersen Gentzmer.

Som indledning står et latinsk citat af Cicero, som kort og godt går ud på, at i nøden skal man lære sine venner at kende.

[1] Ny kgl. Saml. 374, 8°. Håndskriftet er kommet til Det kgl. Bibliotek med Danske Selskabs samlinger. Det er optaget i Jacob Langebek, *Det Kongelige Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæxt i de tre første Aar 1745, 1746, 1747 (1748)*, s. 169 nr. 24 som »Hr. Hans Gentzmers Stambog 1670«.

Dernæst følger en redegørelse på dansk, hvori ejermændene beklager sig over, at han for over fem år siden var kommet fra sin velstand og derefter havde måttet leve af sine ringe midler. Nu var imidlertid legemets store svaghed stødt til, så han ikke længere kunne påtage sig arbejde og beskæftige sig med prædiken eller andre kirkelige handlinger. Derfor var han nødt til i største blufærdighed at bede om en ringe skærv. Denne bøn er dateret i Svendborg den 17. april 1669. Derefter følger en lang række indførsler fra tiden 1669–82, til dels med et tilføjet pengebeløb. Bogen er altså ikke en stambog i gængs forstand, men snarere en camoufleret almisseindsamlingsbog.

Senere er bogen benyttet som optegnelsesbog for en lærer, sandsynligvis i Nykøbing F. Det fremgår af en række elevlister fra tiden 1702–04. Ved konferering med universitetsmatriklen kan flere af dem identificeres som studenter fra denne by[2]. Ellers er der mange regnskabsnotitser fra tiden 1710–19 og endelig i slutningen af bogen en liste over husmænd og inderster i Systofte, Hullebæk og Bjørup 1710–13.

Om den første ejers skæbne leverer akterne i det fynske bispearkiv de fleste oplysninger[3]. Han hørte hjemme i Sønderborg og var født 1624. Som 19-årig yngling rejste han til København og blev immatrikuleret ved universitetet 30. maj 1643. Da Tandslet præstekald blev ledigt 1651 efter Jørgen Jespersen Rhodes død, indstillede hertug Hans Christian af Sønderborg i et brev til bispemanden over Fyns stift, Laurids Jacobsen Hindsholm, Gentzmer til embedet. Bispemanden fik brevet den 5. januar 1652 og skrev straks til provsten David Monrad. Fjorten dage senere eksaminerede han hertugens præstemand og fandt åbenbart dennes kundskaber tilfredsstillende. Derpå fulgte en skrivelse til lensmanden Mogens Kaas i Nyborg for at få kaldsbrevet stadfæstet. Den 20. februar foregik ordinationen, og nu var den 28-årige Hans Gentzmer den

[2] Som eksempler kan anføres fra fortegnelsen for 1702 Knud Anderskov og Hans Sidenborg, immatrikuleret i København 1710, og fra fortegnelsen for 1704 Eskild Kaal og Claus Bremer, immatrikuleret 1711 fra Nykøbing skole.

[3] Hvor der ikke anføres andet, bygger fremstillingen om hans og hans efterfølgers genvordigheder på akterne i Fyns bispearkiv, Als herreders breve 1587–1785, Landsarkivet i Åbenrå, og på retsreferaten i Odense tamperretsprotokol (Protocollum consistorii Ottoniensis) 1662–1702, s. 4–7, Landsarkivet i Odense. Referaten er offentliggjort af F. S. Grove-Stephensen i Sønderjysk Månedsskrift, årg. 40, 1964, s. 278–284.

retmæssige sjælesørger for det sydalsiske sogn[4]. Men allerede året efter døde hertug Hans Christian, der havde indstillet ham, og administrationen overgik til enkehertuginde Anna[5].

I årene efter embedstiltrædelsen savnes nærmere oplysninger om Hans Gentzmers virke. Da kirkeregnskabet for 1652–55 blev revideret 1655, skyldte han til kirken 7 mk. og 4 sk., samme beløb som hans kirkeværge Lave Jørgensen[6]. Nu kom der snart en række vanskelige år med krigens hærgen, som for Sønderjyllands vedkommende kulminerede med peståret 1659. De gik heller ikke sporløst hen over Tandslet. De plyndrende tropper bortførte således både messehaglet, kalken og disken[7]. Det var sandsynligvis ved samme lejlighed, at brandenborgske tropper røvede en større sum af kirkens penge, som hr. Hans sammen med en del kirkeinventar havde skjult under skriftestolen. Ved revision af kirkeregnskabet for 1658–61 beklagede hr. Hans sig over dette gemene tyveri og forlangte, at disse penge blev erstattet ham. Sagen blev dog ikke afgjort på stedet, men henvist til den høje øvrighed[8].

Forholdet mellem sognepræsten og hans menighed synes ikke at have været bedst. Der har været gnidninger, som muligvis blev forværret på grund af de klager, som efterhånden indløb. Præsten synes at have været af temmelig hidsig og opfarende natur, tillige noget rethaverisk anlagt, og han ville ikke altid føje sine sognebørn. Samarbejdet med kolleger var heller ikke det bedste. Der foreligger vidnesbyrd om enkelte kontroverser. I 1660 var han nødt til at gøre afbigt over for flere, han havde forset sig imod. Det begyndte den 16. januar med en skriftlig undskyldning i Ketting kirke over for amtsforvalter Peder Brandt og fortsatte den 28. juli med en ny skriftlig afbigt i nærværelse af

[4] Kirkeh. Saml. 4:II, s. 668 ff. Gentzmers skæbne nævnes kort i Carsten Petersen, *Slesvigske præster* (1938), s. 347. Enkelte oplysninger findes i Fra Als og Sundeved 35 (1956), s. 24 f., dog er dødsåret angivet forkert som 1665.

[5] Om de noget udviklede ejendomsforhold, se oversigten i Erik Kroman, *De sønderjyske fyrstearkiver* (Vejledende arkivregistraturer X, 1959), s. 157 f.

[6] Als og Ærø kirkers regnskabsbog 1616–55, Ærø kirkeinspektors arkiv, Landsarkivet i Odense.

[7] Tandslet kirkeregnskabsbog 1551–1673, Landsarkivet i Åbenrå, afskrift i Chr. Knudsens samlinger om Als, XII, s. 180 (i Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Saml. 2683, 4°).

[8] Sammesteds og Chr. Knudsens saml. V, s. 214.

sognepræsten i Kegnæs, Johannes Carlstedt, byfoged Christian Matthiæ og barber Ernst Uthermühl, idet Gentzmer erkendte, at han uden årsag både mundtligt og skriftligt havde forsøgt at forklejne amtsforvalterens ære, men nu bad ham om forladelse og lovede bedring. To dage senere skrev han en undskyldning til sognepræst Johannes Monrad i Ketting og lovede at beflitte sig på kærlighed. De to sager har givetvis forbindelse med hinanden, idet Peder Brandt var Monrads svigerfader. Gentzmer var dog ikke mere brødebetyngt end at han kort før havde anmodet andre præster på Als om at støtte en henvendelse til hertuginde Anna – et forsøg på at forbedre sin stilling og gendrive beskyldningerne. De andre præster ville dog ikke lægge deres navn til noget sådant. Endelig var han den 18. august nødt til i Ketting kirke at give en skriftlig undskyldning til sin kollega Sten Poulsen Rhode i Asserballe, som han havde skældt ud for en manddræber. Han bad om forladelse og lovede i fremtiden at leve i kærlig enighed med sin embedsbroder.

Kontroverserne fortsatte i de følgende år. I 1661 kom Peder Jensen i Jestrup til hr. Hans og bad denne om at komme og døbe hans svagelige barn. Præsten foretrak først at foretage en rejse til Sønderborg, og i mellemtiden døde barnet. I sit svar på en klage over embedsforsømmelse hævdede præsten, at han var taget til Sønderborg med samtykke af barnets fader.

I begyndelsen af 1663 trak mørke skyer sammen om hr. Hans' hoved. Der havde været alvorlige uoverensstemmelser mellem ham og en af hans embedsbrødre, Johannes Monrad i Ketting. Det er rimeligvis den samme affære, som udartede sig til slagsmål på alfar vej, hvor hr. Hans bankede sin kollega, så denne var både blå og blodig. Denne hårdhændede fremgangsmåde forårsagede klager til både provsten og bispem, men de synes ikke at have nydt fremme i første omgang. Det var også nærliggende for den overfaldne at søge støtte hos den stedlige øvrighed. Hans svigerfader Peder Brandt synes også at have været indblandet i sagen.

Gennem de mange klager, som hr. Hans ikke altid lige diplomatisk afviste, erhvervede han sig efterhånden hos øvrigheden rygte som en besværlig person. Han veg ikke tilbage for at kritisere øvrigheden, navnlig når der ikke blev taget hensyn til hans modklager. Synderegisteret tog imidlertid til i omfang. Samme år kort før kyndelmisse blev en tjenestepige hos Jørgen Pedersen i Ertebjerg syg. Hendes søster Maren Andersdatter, der tjente

hos Jakob Jørgensen i Miang, gik en aften til hr. Hans og bad ham komme til søsteren. Præsten undslog sig under henvisning til det dårlige vejr og mente, at den syge nok kunne vente til næste morgen. Imidlertid døde pigen samme nat, og hr. Hans fik en ny klage over embedsforsømmelse på halsen. Han havde dog måske klaret frisag, hvis der ikke hurtigt var kommet en ny og alvorligere sag til, som førte til den afgørende eksplosion.

Der havde allerede gennem længere tid været uoverensstemmelser mellem hr. Hans og Lave Jørgensen, kirkeværge i Tandslet, der tillige var sognepræstens svoger. Allerede 1654 havde degnen Thomas Carstens og Peder Rasmussen afgivet vidnesbyrd om, at Lave Jørgensen uden nogen årsag havde med ublu mund overfaldet hr. Hans, skåret tænder over ham og sagt, at han ville bide stykker af ham. Præsten selv havde klaget til hertuginde over sin kirkeværge, idet han hævdede, at denne både i kirken og i hans eget hus havde forbandet ham, draget kniv mod ham og endog overfaldet ham med hug og slag, således at han havde været nødt til at værgе sig.

Den 8. juli 1663 afgav Hans Madsen i Tandslet på begæring af Lave Jørgensen på Gammelgårds ting vidneudsagn om visse voldsomme begivenheder, som havde udspillet sig den 28. maj. Hans Madsen havde da overværet en strid mellem præsten og kirkeværgen, da de efter søndagsprædiken skulle til en barsel i Jestrup. Lave Jørgensen havde foreslået præsten, at da sognefolk havde betalt deres afgifter, burde man give dem kirkeøl. Dette havde hr. Hans på det bestemteste afvist, idet han forlangte, at man først skulle inddrive hans restancer, men kirkeværgen ville ikke gå med til det. Derover var hr. Hans blevet så rasende, at han ikke alene havde skældt Lave ud for en mameluk, men også slået ham med sin stok. Den overfaldne havde forsøgt at holde præsten fast, idet han forsikrede, at han ikke var blevet forskånet, hvis han ikke havde været præst. Men hr. Hans var ikke så let at holde styr på. Han havde stødt hovedet opad, så kirkeværgens næse var kommet til at bløde. Sognestævnet i Tandslet udstedte den 12. juli det vidnesbyrd om Lave Jørgensen, at han havde forholdt sig som en ærlig og gudfrygtig mand imod alle og enhver, inden og uden for kirken, så at ingen vidste noget at udsætte på ham.

Inden denne sag blev behandlet på Gammelgårds ting, havde hertuginde Anna haft mange klager over præsten. Også den sidste klage blev forelagt hende, og hun krævede en forklaring af hr. Hans,

der imidlertid afviste alle beskyldninger. Han dristede sig endog til at påtale, at hertuginde ikke havde ladet straffe sine undersåtter på tilbørlig vis, og fremkom tillige med beskyldninger mod hertuginde embedsmænd, som han betegnede som misundere, der havde sværtet ham til ved hoffet. Disse anker blev taget ilde op fra hertuginde side og fik bageret til at flyde over. Præsten skulle nu stå til ansvar for sine handlinger og ytringer. Få dage efter forhøret over Hans Madsen ved Gammelgårds ting, den 13. juli, sendte hertuginde et brev til biskop Laurids Jacobsen Hindsholm i Odense. Hun havde vist sig langmodig nok og troet på bedring, men nu måtte bispemænd tage affære og finde midler, hvormed man kunne knække hr. Hans' halsstarrighed og gavne sognefolket. Bispemænd bestemte, at herredsprovsten Peder Konradsen skulle holde forhør over hr. Hans og Lave Jørgensen. Dette skete den 27. juli i Tandslet. Foruden provsten medvirkede fire alsiske præster. Ved samme lejlighed lod hertuginde Anna gennem sine embedsmænd overrække provsten en række anklager. Deri opregnedes hr. Hans' mindre gode gerninger. Hans frække påstand og modbeskyldninger i supplikken til hertuginde fik udførlig omtale. Dernæst fremførtes en række klagepunkter mod hr. Hans' embedsførelse. Lige fra begyndelsen havde han ligget i strid med sine sognebørn og embedsbrødre. Han havde slået sin hustru og jaget hende ud af huset. Endvidere henvistes til Maren Andersdatters klage, som i hertuginde version blev til nadvernægtelse. Det lagdes ham til last at have bagtalt sine sognefolk som »barbarische ciclopische bösse und arge Leute«. Også overfaldet på Lave Jørgensen blev omtalt, idet det fremhævedes, at den overfaldne havde været kirkeværge i 35 år og altid haft udmærket vidnesbyrd, men præsten havde tillige ikke undset sig for i nærværelse af hertuginde betjente og andre folk at skælde ham ud for en skælm og havde endda lovet at give det skriftligt.

Nu fik hr. Hans altså at mærke, at der var sat vældige kræfter i gang for at få ham afsat. Der kunne i hvert fald ikke være tvivl om hertuginde hensigter. Det nyttede ikke at stritte imod og prøve på at retfærdiggøre sig. Ved forhøret svarede og undskyldte han sig bedst han kunne over for sine embedsbrødre. Provsten fandt imidlertid, at hertuginde Anna trængte så hårdt på med sine klagemål, at det var bedst at udskyde sagen, indtil hr. Hans havde gjort et forsøg på at formilde den vrede hertuginde med et ydmygt bønsskrift – en fremgangsmåde, som bispemænd havde

anbefalet. Der var ikke andet at gøre for den hårdt betrængte præst end at gå til Canossa.

Hr. Hans' nye supplik er dateret den 30. juli 1663. Nu er der intet spor af den selvbevidste præst. I bønsskriftet optræder kun den arme synder, der undskylder sine fejl og prøver på at bortforklare sine ytringer i de foregående supplikker med ukyndighed i tysk. I ydmyge ord beklagede han at have krænket sine kære medbrødre og alt det andet. Han påberåbte sig Jobs ord: »Englene er ikke rene for Gud« og prøvede på at skyde skylden på medfødt blindhed. Fra nu af lovede han at føre et eksemplarisk liv, og hvis han nogensinde igen forbrød sig mod nogen, ville han fordømme sig selv som udstødt.

Hertuginde havde ikke i sinde at lade sig formilde. Allerede dagen efter det omtalte bønsskrift mødte forvalteren Aleksander Poss og herredsfogeden Johan Voss op hos provsten i Lysabild medbringende hr. Hans. De erklærede, at hertuginde fastholdt sit standpunkt og krævede, at hr. Hans skulle svare på de fremsatte klagepunkter. Han gjorde det i form af et efterskrift til selve anklageskriftet, men indholdet bestod kun af en fornyet bøn om nåde og løftet om forbedring i fremtiden.

Provsten indberettede alt dette den 10. august. Han syntes at foretrække tilgivelsens vej og var tilbøjelig til at lade nåde gå for ret, men samtidig nærede han alvorlig frygt for fyrstindens vrede, som kunne blive skæbnesvanger for hr. Hans' fremtid. Ifølge provstens brev herskede der delte meninger om sagens udfald. Nogle troede, at hertuginde dog ville lade formilde sig af præstens ydmyge bønner, især hvis bispens ville bistå med en skrivelse til hertuginde. Andre og de fleste ville råde hr. Hans til frivilligt at give afkald på sit embede. I det tilfælde kunne han gøre sig større forhåbninger hos bispens og måske opnå et andet embede senere, hvilket han ikke kunne regne med, hvis han blev stævnet for konsistoriet og afsat i al offentlighed.

Provsten havde i sin iver for at hjælpe hr. Hans og udglatte sagen vedlagt sit brev af 31. juli til bispens, præstens undskyldningsskrivelse til hertuginde samt hertugindens brev. Han havde handlet i den bedste mening og havde kun villet skåne bispens for yderligere besværligheder, således at sagen kunne få en ende, når begge parter indlæg på samme tid kom frem for bispens.

Samtidig med provsten skrev også hr. Hans til bispens. Denne gang var han atter den ukuelige stridsmand for sin ret. Han be-

dyrede ved Gud, at kirkeværgen først havde lagt hånd på ham. Desuden tilbageviste han de beskyldninger, som Peder Brandt og dennes fæller havde rettet mod ham, og hævdede, at sognepræsten i Ketting aldrig kunne bevise sine anklager. Skønt han selv i sandhed havde kunnet forsvare sig over for alle de bagvaskelser, havde han i største ydmyghed taget al skyld på sig i håb om, at hertuginde ville være nådig imod ham. Men hidtil var alle bønsskrifter blevet optaget i værste mening. Hr. Hans bad nu om bispens bistand med en forbøn hos hertuginde. Hvis der imidlertid ikke kunne reddes noget, ville han gerne have et andet kald.

Hr. Hans søgte også beskyttelse andre steder. Han henvendte sig til hertug Jørgen Frederik af Sønderborg, der i et brev af 11. august meddelte bispen, at sognepræsten havde bekendt for ham, at han havde forset sig imod Lave Jørgensen og derfor egentlig fortjent straf, men bad nu hertugen om bistand.

I mellemtiden havde bispen også erfaret hertuginde synspunkt. I sit brev af 5. august betegnede hun hr. Hans' bønsskrivelser som hyklerisk afbigt, hvormed han forsøgte at liste sig væk fra sit ansvar. Det var lykkedes ham flere gange før, mens han selv var blevet værre. Der var altså intet håb om bedring. Hertuginde ønskede gik simpelthen ud på, at man uden tøven forfulgte sagen mod hr. Hans til den bitre ende.

Hertuginde kom dog til at vente, og hr. Hans fik endnu en stakket frist. Allerede i april var bispen blevet syg. Han passede dog sine embedsforretninger. Provsten Peder Konradsen havde omfattet sygdommen med bekymring og bedt bispen om ikke at tage sig hr. Hans' sag for nær. I august indtrådte en forværring, og sidst på måneden døde Laurids Jacobsen Hindsholm efter tolv års bispegerning i Odense. Det tog nogen tid, inden kongens udnævnelse af hans efterfølger forelå. Den nye biskop blev hentet i nabosognet. Dr. Niels Bang, sognepræsten i Dalum og Sanderum, overtog embedet i slutningen af 1663. Hertuginde Anna skyndte sig til i et brev af 20. november 1663 på ny at fremlægge sine klagemål mod hr. Hans. Nu skete der også en udvikling i sagen.

Den 8. december 1663 udgik et bispebrev til den kommission, som havde foretaget de foreløbige undersøgelser i sagen. Det bestemtes, at hr. Hans skulle møde i Odense den 20. januar 1664 for at stå til regnskab for bispen. Til belysning af sagen beordredes indhentet vidnesbyrd og skudsmål fra embedsbrødrene i herredet og fra hans hustru og sognefolk. Provsten gjorde nu sin

pligt og skaffede allerede før jul de fornødne dokumenter for at underbygge de enkelte klagepunkter. Også herredsfogeden leverede sit bidrag. I et tingsvidne af 19. december aflagde fire mænd på Gammelgårds ting ed på Maren Andersdatters beretning.

Den næste dag, sidste søndag før jul, var både forvalteren og herredsfogeden i Tandslet, hvor provsten havde sammenkaldt til sognestævne efter gudstjenesten. På provstens forlangende afgav 12 udvalgte sognemænd vidnesbyrd om deres sognepræst. Han havde ført et forargeligt og uroligt levned, ofte været i klammeri med sine sognebørn, slået sin hustru og jaget hende ud af huset, hvorpå hun havde fremvist blå lemmer. Endvidere refereredes sagen om Peder Jensens syge barn. Hr. Hans havde også beskyldt både gejstlige og verdslige på ære og redelighed og beskrevet sine sognefolk blandt andet som ugudelige kroppe og grove tølper. Han havde ikke alene slået en af sine embedsbrødre på alfar vej, men også overfaldet og slået kirkeværgen i Tandslet med sit spanskrør, som han slog i stykker på dennes hoved, fordi han begærede kirkeøllet på sognefolks vegne.

Den næste dag igen mødte præsterne fra de sogne på Als, som hørte under Fyns stift, på provstens bud i Ketting kirke for at afgive vidnesbyrd. Det gik kort ud på, at næppe var hr. Hans kommet ud af en trætte, før han indviklede sig i en anden. Desuden havde han angrebet en del af sine embedsbrødre både mundtligt og skriftligt. Den anklagede selv havde modtaget stævning til at møde i Odense gennem kapellanen i Lysabild hr. Rasmus Rasmussen og dennes kollega i Hørup hr. Esben Jacobsen, men havde ladet forstå, at han ikke kunne komme. Ligeledes havde han ikke været til stede ved præstemødet i Ketting kirke.

Herredsfogeden nærede også en vis ængstelse for, at hr. Hans måske kunne slippe ved at trække sagen i langdrag. I et brev af 5. januar 1664 til bispens advarede han blandt andet stærkt imod præstens honningsøde tale. Han kunne dog glæde sig ved alle de forskellige dokumenter, som med deres indhold ville besegle hr. Hans' skæbne.

Hertuginde Anna blev ved med at kræve dom over den genstridige præst. Så sent som den 10. januar 1664 skrev han atter et brev med gentagelse af de kendte klagepunkter. I sidste øjeblik sankede Tandslet-præstens modstandere stadig flere gloende kul på hans allerede hårdt belastede hoved. Sognepræst Jørgen Cruckov i Notmark gav i et brev, fremlagt gennem hertugindens amts-

forvalter Alexander Poss, til kende, at også han havde haft trætte med hr. Hans. Samtidig med dette brev skrev Johannes Monrad kun tre dage før det berammede møde til bispen og klagede over, at Gentzmer havde eftertragtet ham på ære og liv. Skønt hans modpart både skriftligt og mundtligt havde lovet at leve fredeligt, lagde han bånd hverken på sin mund eller hånd. Dette brev støttedes af fire alsiske præsters skriftlige indlæg af 11. december 1663, givet i Ketting kirke. Disse præster havde 27. juli samme år i Tandslet kirke af hr. Hans' egen mund hørt, at dersom han kom fra sit kald, ville han vove sit eget liv på hr. Johannes Monrad i Ketting.

En enkelt betænkelig røst hævdede sig i den ellefte time. Sognepræsten i Asserballe, Sten Poulsen Rhode, der ellers også havde haft et udestående med den anklagede, skrev et par dage før mødet i Odense til bispen og anbefalede, at præsternes vidnesbyrd ikke oplæstes, men holdtes i reserve. Han ville ikke skade sin medbroder, der »aff kiødelig affecter intet véd sin mund at raade«. Denne henstilling blev dog ikke taget til følge ved konsistoriets møde den 20. januar 1664.

Sagen blev behandlet af et dommerkollegium med bispen i spidsen. Ved sin side havde han seks meddommere, alle magistre. Tre af dem var præster, nemlig Niels Brunow fra Vor Frue kirke, Laurids Weile fra St. Knuds kirke og Jacob Birkerod fra Åsum, mens de resterende tre var skolefolk, nemlig Christian Lund, professor i græsk ved Odense gymnasium, hans kollega i matematik og filosofi Matthias Berg og Jørgen Taulov, rektor i Odense. Den anklagede havde fundet det mest formålstjenligt at møde op. Alle de fremskaffede dokumenter, i alt 26, oplæstes, men der manglede dog et vidnesbyrd fra hustruen. Måske har hun, da det kom til stykket, ikke ønsket at bære mere brænde til det kæmpebål, som hendes husbonds sognefolk, kolleger og overordnede havde lagt til rette, selv de mindste kviste synes at være taget med. Gentzmer prøvede at forsvare sig og hævdede blandt andet, at der ikke var givet ham lovligt kald og varsel ved det tingsvidne, som var blevet opsat i anledning af hans slagsmål med Lave Jørgensen. Men hvad betød denne petitesse mod det væld af bevismateriale, som blev fremlagt i retten! Den anklagede prøvede lige til det sidste at undgå sin afsættelse, idet han erklærede sig indforstået med en straf fra hertugindens side og gav tilsagn om, at hvis han igen kom til at forse sig, ville han uden

proces afstå sit embede. Men hertugindens fuldmægtig Johan Voss udtalte uden skånsel, at hertuginde ikke fæstede lid til præstens tilsagn og krævede en endelig dom. Retten fandt, at hr. Hans havde forholdt sig meget ilde og forargeligt mod sin menighed, havde været trættekær og klammerfuld mod sine embedsbrødre og efterladende og forsømmelig i sit embede, således at han skulle dømmes fra sit kald og embede. Denne dom blev dog ikke afsagt, idet hr. Hans foretrak frem for en officiel afsættelse at gribe til den eneste udvej, hvorved han endnu kunne bevare et håb: nemlig frivillig embedsfrasingelse. Dette bekræftede han både mundtligt og skriftligt, og han forpligtede sig tillige til aldrig i sine dage på nogen måde at være hertuginde Anna imod.

Hans Gentzmers tolv års præstegering i Tandslet var nu bragt til afslutning, og hertuginde kunne se sig om efter en ny præst. I mellemtiden skulle den gamle præst afvikle sine mellemværender med sine sognebørn. Det kneb med at få alt korn, som hans sognefolk skyldte ham. En af hans egne tjenere ved navn Peder Rasmussen havde været trodsig over for ham og ikke betalt sin gæld. Derfor henvendte hr. Hans sig til bispem, der i et brev af 1. marts anmodede provsten om at hjælpe den forhenværende sognepræst med at opnå sine retmæssige fordringer. Sagen ordnedes på den måde, at han fik udbetalt 49 mk., mens resten blev afdraget med 4 mk. 6 sk. over fem år, sidste gang i regnskabsåret 1668/69[9].

Sagen fik også et efterspil. Midt i februar indstillede hertuginde Samuel Stenløse, søn af den afdøde sognepræst Søren Stenløse i Hørup, til ny sognepræst i Tandslet. Denne indstilling blev fulgt op af bøndernes samtykke sidst på måneden. Men da kom præsten i Asserballe, Sten Poulsen Rhode, den eneste formildende røst i Gentzmer-sagen, og drog hertugindens patronatsret i tvivl. Han var tro kongemand, havde været med til hyldningen af Frederik III 1660[10] og holdt nu på, at kun kongen havde myndighed til at indsætte en ny præst[11]. Han sendte kansleren en nærmere begrundelse for sine synspunkter og underrettede

[9] Nyborg provstis kirkeregnskaber 1662–71 I, f. 321, 339, 358, 378, 397, 417 (Rigsarkivet).

[10] Otto Fr. Arends, *Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationstiden til 1864*, II, s. 208.

[11] Det kan tilføjes, at Frederik III i en skrivelse af 14/10 1661 pålagde lensmanden i Odense og bispem at have indseende med, at fyrsten ikke foretog forandringer til skade for kronen (Koncepter og indlæg til fynske og smålandske tegnelser 1660–63, nr. 115, Rigsarkivet).

naturligvis også bispen om sine betænkeligheder. Hertuginde afviste imidlertid hans indvendinger og beklagede sig over, at Hans Gentzmer nu synes at have fået en arvtager. Ved kongebrev af 18. marts 1664 til lensmanden Otto Krag i Nyborg tillodes det Samuel Stenløse, der lovligt var kaldet til sognepræst i Tand-slet, at tiltræde sit embede, skønt han ikke var fyldt 25 år[12].

Imidlertid pønsede hertuginde Anna på hævn over den gen-stridige præst. Herredsfogeden Johan Voss, der selv boede i Asser-balle, var udset til hævnens redskab. Allerede i samme måned, da hr. Sten havde indgivet klagen – i marts 1664 – kom Johan Voss med beskyldninger, som gik ud på, at præsten havde undladt på de anordnede bededage at bede for det fyrstelige hus. Hr. Sten handlede hurtigt. Endnu inden de otte mænd blev stævnet til Gammelgård, hvor man kunne lægge pres på dem, sikrede han sig en erklæring om, at han havde bedt for det fyrstelige hus og i øvrigt været eksemplarisk i sin embedsførelse. Hertuginde skuffelse måtte være stor, da hun opdagede, at hr. Sten var kommet hende i forkøbet, og skuffelsen deltes naturligvis af hendes tro tjenere, der havde medvirket med held ved Hans Gentzmers fjernelse: forvalteren Alexander Poss og herredsfogeden Johan Voss. Sognemændene blev idømt en bøde med den begrundelse, at de havde afgivet en erklæring uden øvrighedens vidende. Er-klæringens ordlyd kunne man ikke så godt drage i tvivl. Foruden sognemændene fik hr. Sten støtte af provsten, der efter et forhør i maj konstaterede, at alt var i den bedste orden, og at hr. Sten var en forbilledlig sognepræst.

Det har hertuginde og hendes tjenere tygget på i nogen tid. I begyndelsen af 1665 prøvede man på ny ved at stævne de otte mænd at få noget ufordelagtigt frem om hr. Sten. Provsten trådte også denne gang imellem og anmodede amtsforvalteren om at lade sagen komme for rigtige instanser. Derefter fik han besøg af amtsforvalteren, der på hertuginde vegne henstillede til provsten at formane hr. Sten til at holde sig væk fra de områder, hvor hun havde at råde. Præsten lod sig ikke kyse, men gik til direkte angreb på herredsfogeden. Han opsøgte Johan Voss i dennes hus og spurgte ham i vidners nærværelse, om han havde været den første, der havde anklaget præsten for udeladelse af bønner for det fyrstelige hus. Dette benægtede herredsfogeden, der dog fastholdt, at hr. Sten kun havde bedt for det kongelige hus; i hvert fald havde han

[12] Fynske og smålandske registre 1660–70, f. 84v–85r, Rigsarkivet.

ikke hørt det fyrstelige hus nævnt. Desuden prøvede han at redde sig ud af den prekære situation og afslørede derved, at en af hertugindeens hofjunker havde inspireret ham. Herredsfogeden nægtede senere at underskrive sine mundtlige ytringer. Antagelig ville han undgå at kompromittere både sig selv og det fyrstelige hus med en skriftlig bekendelse. I april 1665 rettede hr. Sten i en klage til provsten nye angreb mod herredsfogeden. Han forlangte, at Johan Voss skulle godtgøre, om han på nogensomhelst måde havde beskyldninger mod ham. Dernæst anklagede hr. Sten herredsfogeden for at have forsømt nadveren og for ikke at være kommet i kirke, selv om han var medlem af Asserballe menighed. Voss blev kaldt til provsten for at afgive forklaring, men han udeblev på den berammede dag. Sagens videre forløb er ikke kendt. Der skete i hvert fald hr. Sten ikke noget. Han havde tværtimod lejlighed til at opleve kronens overtagelse af hertugindeens godser efter konkursen i 1667 og var endnu en lang årrække højt skattet sognepræst i Asserballe.

Det lykkedes altså ikke hertuginde at sætte en plet på hr. Stens ære, men ud fra denne affære kommer man til en mildere bedømmelse af hr. Hans' sag. Det er nok ikke så meget hans forfølgelser, som hertuginde i øvrigt selv øjensynlig så stort på, som anklager mod hertugindeens embedsmænd, som har fået tålmodigheden til at briste. Optrevlingen af hans synderegister har kun været et middel for forvalteren og herredsfogeden til at gøre det af med en irriterende person. Hr. Hans' hidsighed har lettet dem arbejdet, men hos hr. Sten stødte de begge på en værdig modstander, der forstod at udnytte sine fordele.

På Als kunne Gentzmer ikke regne med en levevej, dertil havde hertugindeens uvilje mod ham været for stor. Han har nu taget ophold på Fyn, nærmere betegnet i Svendborg. Hans navn optræder for første gang i byfogedregnskabet for 1665, idet hans karl blev idømt en bøde for jomfrukrænkelse[13]. Gentzmer havde måske regnet med at få et nyt kald på Fyn, men det blev ikke tilfældet, selv om der havde været stort frafald blandt præsterne i pestårene 1658-60. Han havde givetvis ikke længere bispens tillid. Til gengæld har han muligvis kunnet vikariere og på andre måder bistå sine kaldsbrødre. Helbredet svigtede imidlertid, og han synes at have opgivet tanken om gejstligt virke. I 1669 betrødte han almisseindsamlingens tunge og trange vej. Det var

[13] Svendborg købstads regnskaber 1661-81, Rigsarkivet.

kort efter, at hans gamle sogn havde afviklet det sidste afdrag på sin gæld til ham.

Det var ikke ualmindeligt på hine tider at møde slige omvandrede fattige. Det originale ved Gentzmer er hans camouflage: hans »stambog« til indsamling af almisser. I studentertiden havde han antagelig skrevet venskabsforsikringer i flere venners stambøger og set de mere berejste stolt fremvise navnetræk af lærde mænd ved Europas universiteter. Nu belavede den 45-årige forhenværende præst sig på at samle en række navne i sin bog tillige med kontant udbytte.

Det indledende brev, hvori Gentzmer gør opmærksom på sine genvordigheder og anmoder om en skærv, er dateret i Svendborg, som har været hans faste opholdssted. Her havde han muligvis familie; i hvert fald optræder senere en svoger blandt de mange givere i bogen. Han havde også et lille hus, som 1672–74 blev vurderet til 2 mk. 4 sk. i almindelig matrikelskat i kvartalet og året efter til 6 sk., hvilken vurdering fastholdtes til 1679, da huset for sidste gang figurerer i byfogedregnskaberne. Også andre skatter pålignedes den arbejdsløse præst. I 1671–72 skulle han svare både saltskat og prinsessestyr. I 1672 betalte han også konsumtionsskat, både i naturalier (malt og rug) og i penge, og tillige af sine husdyr. Da ejede han 3 køer, 1 kvie og 1 svin. Men det gik ned ad bakke med ham, som den ovenfor anførte nedsættelse i matrikelskat tydeligt viser. På det sidste har han vist ikke engang beboet huset. Da der o. 1679–80 skulle udredes krigsstyr samt kop- og kvægskat, findes han ikke længere på listerne. Han står heller ikke opført på mandtalslisterne fra 1682, året før hans død[14].

Fra Svendborg drog han ud og besøgte fortrinsvis sine kaldsfæller på Fyn og de omliggende øer. Hans rejser bragte ham temmelig langt, en gang helt til København.

De første bidragydere daterer sig fra 22. april 1669 i Odense. Blandt dem er biskop Niels Bang, sognepræsterne Niels Brunow og Laurids Weile samt professor Jørgen Taulov, der alle for mere end fem år siden havde siddet som dommere, da Gentzmer blev tvunget til at frasige sig sit embede. Biskoppen titulerede ham nu høfligt som sin udmærkede ven (*amicus dilectus*) og indledte rækken af givere med 1 rd. Hen på efteråret kom bogen på sin første større vandring. I september var den i Dalby og

[14] Svendborg købstads regnskaber 1661–81 og 1682–91, Rigsarkivet.

derefter i Fraugde, Nørre Søby, Rønninge og Østrup. Præsten i Nørre Søby og Heden, Andreas Lundt, var en af de mange sønderjyder, der havde fået kald på Fyn. I oktober gik rejsen over Middelfart til Fredericia, og efter et kort ophold atter tilbage, hvorpå Gentzmer besøgte præsterne i Søby og Køng. I december var han i Fåborg, og efter nytår gik vejen hjemad mod Svendborg. Undervejs blev der gjort rast bl. a. i Oure-Vejstrup, hvor præsten Johan Matthias Elsner var født i Sønderborg. I Svendborg opnåede han en række almisser fra byens borgere og tilrejsende tyskere. Blandt dem er Hans Thorsen, der 2. april gav sin »kære landsmand« 1 sletdaler. I juni-juli 1670 gjorde Gentzmer en afstikker til Langeland og besøgte i hvert fald præsterne i Rudkøbing og Humble. I september var han atter i Svendborg, hvor hans svoger Poul Christensen gav ham 1 rigsdaler. Fra samme måned stammer en indførsel fra Tåsinge, og ved juletid prentede præsterne i Øster og Vester Skerninge deres navnetræk i bogen. Efter et halvt års forløb findes der atter indførsler fra Langeland, nemlig fra Magleby og Bjergbygård. Den følgende sommer kom bogen ud på en længere rejse, der førte via Lolland og Falster, over Sjælland gennem Køge helt til København. Mange præster og borgere har indskrevet sig i de to måneder juni og juli 1672. I september fik Gentzmer en sletdaler af sognepræsten Hans Mule i Nyborg, der senere støttede den fattige kollega ved at sende ham to mark både i marts 1675 og i oktober 1681.

De følgende år er indførslerne mere spredte. I april 1674 er der en enkelt fra Gentzmers fødeby Sønderborg. I juni samme år skrev vicesuperintendenten Rudolph Moth i Odense sig i hans bog, og han fik følgeskab af sognepræsten ved Vor Frue, Peder Winsløv. Sidst i samme måned fik sognepræsten i Landet på Tåsinge bogen præsenteret, og fra november 1675 stammer en enkelt indførsel på Lundkilde. I eftersommeren 1676 berejste Gentzmer, efter besøg i Ørbæk i juli, den vestlige del af Fyn, nemlig Horne, Nørre Broby, Sønderby, Dreslette, Assens, Brenderup, Fjeldsted og Ejlbj. I Sønderby præstegård gav sognepræsten Detlev Monrad, hvis fader som præst i Ketting i sin tid havde spillet en rolle i sagen mod Gentzmer, »sin gode ven fra barnsben og sincer patriot« tre mark. Den 1. oktober var Gentzmer på Rødkilde. Forinden har sognepræsterne på Avernakø og Lyø givet et bidrag. Den sidste, Jørgen Rhodius, betegnede Gentzmer som sin gamle præceptor. I sommeren 1678 stod en ny rejse til

Langeland på programmet. I juni findes indførsler fra Lindelse, i august fra Humble og Magleby. Ved efterårets komme var Gentzmer tilbage i Svendborg og tilbragte årsskiftet på Tåsinge. I april var han endnu i Svendborg, men i august 1679 skrev amtskriveren Casper Kryger på Gråsten (Ærø) sig i bogen. I september gik rejsen til mindre øer, bl.a. til Strynø og Drejø. I april-maj 1680 fik Gentzmer et mindre beløb i Rudkøbing og en rigsdaler af Niels Kaas på Hjortholm. I august skrev en række krigsfolk samt en feltpræst deres navne i bogen; da var Gentzmer antagelig i Nyborg. Bortset fra en indførsel i Gudme fra september 1680 er de følgende (fra oktober 1681 til februar 1682) fra Nyborg; dog har sognepræsten i Vindinge indskrevet sit navn den 31. oktober 1681.

Den sidste daterede indførsel er af sognepræsten i Langå og Øksendrup, dateret den 27. december 1682. Gentzmers helbred må efterhånden have været yderst skrøbeligt. Næsten fjorten år var gået, siden han begyndte sin tiggergang. I de sidste år synes han i stigende grad at være gået over til at bede om almisser hos alle: gejstlige, borgere og soldater i flæng. De fleste bidrag er nok opnået ved personligt besøg. Hos de fleste mangler beløbet helt, men sjældent trøstens ord. Ved bibelcitater og ordsprog formanes hr. Hans til at tage sin skæbne med fatning og også i modgang at bøje sig for Guds vilje. Bogen er dog indrettet således, at den udmærket kunne fungere som en indsamlingsliste, som blev overladt til en anden person, måske en slægtning. I enkelte tilfælde fremgår det også af indførsler, at den pågældende har sendt sin skærv. De fleste indførsler bærer dog præg af ejermandens tilstedeværelse. De venlige ord, udeladelse af almissens art, hædrende tiltale fra mange sognepræsters side – alt dette tyder på en udstrakt hensyntagen til den gamle præst, der førte en lidet misundelsesværdig tilværelse.

Kort efter indførslen i Langå var hans jordiske trængselstid forbi. Efter mange års genvordigheder døde han i begyndelsen af 1683, og begravelsen fandt sted den 20. januar i Svendborg Vor Frue[15]. Der kan næppe have været ret meget til skiftemyndighederne. I øvrigt savnes nærmere viden om hans familieforhold. Hustruen var i live endnu 1690, da efterfølgeren i Tandslet, hr.

[15] Svendborg Vor Frue kirkeregnskabsbog, Landsarkivet i Odense: *1683 dend 20 Januarij blef Hr Hans Gentzmeers Sl. Liig begrafuen neder i Kircken Vaar en Gammel forarmed Prestemand derfor 6 drs.

Samuel, i en indberetning om præstekaldets beskaffenhed berettede, at han nu i 26 år havde måttet yde sin forgængers hustru 8 tønder byg årligt, hvilket faldt ham svært[16].

Tillæg

Uddrag af Hans Gentzmers »stambog«

Kun præster og embedsmænd medtaget. De udeladte indførsler, som omfatter omkring en snes navne, er hovedsagelig af soldater og borgere, og kan dels ikke tydes, dels ikke identificeres. Listen er kronologisk. Foruden datering og dateringssted (i moderne form) meddeles navnene på dem, der har indført sig, i den form, den pågældende selv har anvendt ved indførslen. Derefter anføres i skarp parentes den almindelig brugte danske navneform samt eventuelle oplysninger om vedkommende. Efter parentesens følger det skænkede beløbs størrelse, for så vidt den er angivet i bogen, og til slut anføres sidetallet (v = verso).

1669 22. april. Odense.

Nicolaus Bangius. [Niels Bang, † 1676, biskop over Fyns stift] 1 rd. 12. Laur. Wellejus Chr. F. [Laurids Christensen Weile. † 1672, mag., sp. ved St. Knud] 1 rd. (senere 3 mk.). 17.

Georg Barth. Taulovius. [Jørgen Bertelsen Taulov, † 1680, prof. i etik og retorik ved Odense Gymnasium]. 18.

Nicolaus Petr. Brun. [Niels Pedersen Brunow, † 1670, sp. ved Vor Frue]. 16.

— 6. sept. Dalby.

Olaus Thestrup Erasmi f. [Ole Rasmussen Thestrup. † 1673, sp. i Dalby-Stubberup] 1 rd. (senere 1 sletd.). 20.

— 12. sept. Fraugde.

Claudius Barfodius. [Claus Lauridsen Barfod, † 1697, sp. i Fraugde]. 22.

— 12. sept. Søby.

Andreas Lundius. [Andreas Jørgensen Lundt, f. i Sønderborg, † 1706, sp. i Nørre Søby-Heden]. 23.

— 13. sept. Rønninge.

Otto Erasmus H. [Otto Rasmussen af Herrested. † 1685, sp. i Rønninge-Rolsted] 1 sletd. 21v.

— 20. sept. Østrup.

Canutus Gøsius [Knud Pedersen Gaas (Gossinus), † 1694, sp. i Østrup-Hjadstrup] 2½ mk. 23v.

— 30. sept. Odense.

[16] Specifikation på præsternes, kirkernes og degnenes indtægter 1690 i Als Sønder herred (Landsarkivet i Åbenrå).

- Petrus Winslovius [Peder Jacobsen Winsløv, † 1705, sp. ved Vor Frue]
2 mk. 16v. (Se tillige 1674 12. juni).
- 1669 3. okt. Middelfart.
Johannes Henrici Gosman [Johan Henriksen Gosmann, † 1680, mag.,
sp. i Middelfart og Kavslunde]. 24.
- 6. okt. Fredericia.
Emanuel Cirsovius [Immanuel Cirsovius fra Pommern, † 1693, sp. ved
St. Michaelis (tysk)] 2 mk. 25v.
- [1669 6. okt.] Fredericia.
P. Dorscheus [Peder Jørgensen Dorscheus, † 1685, sp. ved Trinitatis
kirke] 1 sletd. 25v.
- 1669 12. okt. Søby.
Andreas Bartholi [Anders Bertelsen, † 1691, sp. i Søby-Turup]. 22v.
- 12. okt.
Jacobus Caspari Baggerus [Jacob Jespersen Bagger, † 1673, sp. i
Køng]. 24v.
- 14. dec. Fåborg.
Justinus Michael Ludovici fil. [Just Michael Ludvigsen, † 1690, sp. i
Fåborg-Diernæs] 1 sletd. 26.
- (uden dato og sted).
J. Petræus [? Jens Pedersen Bergendal, † 1704, mag., sp. i Dalum-
Sanderum]. 25.
- 1670 8. jan.
Johan Matthias Elsner (Johan Mathiesen Elsner, f. i Sønderborg,
† 1679, sp. i Oure-Vejstrup]. 27.
- 13. jan. Svendborg.
Jacobus Capelinus [Jacob Pedersen Cappel, † 1672, kapellan ved St.
Nicolai og på Turo]. 27v.
- 29. juni. Rudkøbing.
Torchillus Christierni [Torkil Christensen, † 1686, sp. i Rudkøbing].
17v.
- 4. juli. Humble.
Justinus Christiani [Just Christensen Humble, † 1694, sp. i Humble].
31. (Se tillige 1678 28. aug.).
- 19. sept. Tåsinge.
Ernst Baltzarii [? Joachim Ernst Baltzar, † 1679, forpagter af Tåsinge]
2 rd. 32.
- 26. dec.
Matthias Gregorii Nub. [Mads Gregersen Nyborg, † 1678, sp. i Øster
Skerninge-Hundstrup]. 24.
- 28. dec. Vester Skerninge.
Gregorius Canuti Kragius [Gregers Knudsen Krag, † 1681, sp. i Vester
Skerninge-Ulbølle]. 24v.
- 1671 7. juli. Magleby.
Dionysius Joannius [Dines Jensen Rosenstjerne, † 1677, sp. i Magleby].
17v.
- 8. juli. Bjergbygård (Langeland).
Thomas Beck [landsdommer, † 1680]. 18v.

- 1672 14. juni. Sandby.
Laurentius Petri Horbeleff [Laurids Pedersen Horbelev, † 1676, sp. i Sandby]. 33.
- 15. juni. Købelev.
Paulus Danchel [Poul Poulsen Danchel, † 1681, sp. i Købelev-Vindeby]. 33.
- 18. juni. Nakskov.
Johannes Rostorpius [Hans Thomsen Rostorph, † 1684, sp. i Nakskov]. 34.
- 19. juni. Rubelykke.
Johannes Hammerus [Hans Hausen Hamner, † 1699, sp. i Tirsted-Skørtinge-Vejleby]. 33.
[inden 26. juni].
Christianus Heerfort [Christian Christoffersen Heerfordt, † 1678, sp. i Hillested]. 37.
- 26. juni. Saksøbing.
Johannes Bredallinus [Hans Pedersen Bredal, † 1682, sp. i Saksøbing]. 33v.
26 juni. Ryde.
Acilius Johann. Westerborgius [Axel (Absalon) Hansen af Vesterborg, † 1676, sp. i Ryde-Gurreby]. 33v.
- 26. juni. Tårs.
Johan Steenstrup [Johan Pedersen Steenstrup, † 1676, mag., sp. i Tårs]. 34.
- 27. juni. Flintinge.
Aug. P. Schandorph [Augustinus Poulsen Schandorph, † 1676, mag., sp. i Toreby] 1/2 joakimsdaler. 34.
- 29. juni. Nykøbing F.
J. Jessæi [Jesse Jessen, f. i Holsten, † 1676, sp. i Nykøbing-Systofte]. 2 rd. 34v.
- 30. juni. Nykøbing F.
Vesalius Henrici [Vessel Henriksen Barthling, † 1684, sognekapellan i Nykøbing-Systofte]. 34v.
- 1. juli. Nykøbing F.
Hans Rosenfeldt [amtsskriver, † 1681]. 34v.
- 4. juli. Nykøbing F.
Peder Jacobsen [husfoged, † 1691]. 35.
- 6. juli.
Johs. Theophilus Sadolinus [Hans Theophilussen Sadolin, † 1674, sp. i Horbelev]. 35 v.
- 7. juli. Stubbekøbing.
Jacob Laur. Birchius [Jacob Lauridsen Birch, † 1699, mag., sp. i Stubbekøbing]. 40.
8. juli. Stubbekøbing.
Martinus Lauren. [Morten Lauridsen, borgmester og tolder, † o. 1680]. 40.
[juni-juli].
Nicolaus Erici [Niels Eriksen, † 1682, sp. i Veggerløse]. 35.

- Nicolaus P. Bredallinus [Niels Bredal, † 1681, sp. i Idestrup]. 35.
- 1672 [juli]. Riserup.
 Erasmus Petri Scarvinus [Rasmus Pedersen Scarvin, † 1674, sp. i Nørre Vedby-Alslev]. 2 rd. 36.
- [juli].
 Laurentius Nicolai [Laurids Nielsen Roholt, † 1688, sp. i Sønder Kirkeby og Sønder Alslev]. 35.
- 11. juli. Vordingborg.
 Christen Spend [Christen Nielsen Spend, † 1678, sp. i Vordingborg]. 41.
- 12. juli. Øster Egesborg.
- Petrus P. Hiennius [Peder Pedersen Hee, † 1681, sp. i Ø. Egesborg]. 1/2 rd. 41.
- 12. juli. Rekkende.
 Severinus Torchilli [Søren Terkelsen, † 1691, sp. i Allerslev]. 41v.
- 13. juli. Fakse.
 D. Barscher [Didrik Hansen Bartsker, † 1676, sp. i Fakse]. 43.
- 13. juli. »Ex ædibus Horlovianis«.
 Canutus Christiani Doës [Knud Christensen Doës, † 1692, sp. i Hårlev-Himlingeje]. 43v.
- 15. juli. Køge.
 Ericus Ericius Pontoppidanus [Erik Eriksen Pontoppidan, † 1678, sp. i Køge, senere biskop i Trondheim]. 15.
- [1672 juli]. Køge.
 Matthias Johannis [Mads Hansen, † 1690?, kapellan i Køge] 1 sletd. 44.
- 1672 15. juli. Ølsemagle.
 Johannes Johannis Barchmannus [Hans Hansen Barchman, † 1676, mag., sp. i Store Hedinge]. 44.
- [1672 juli]. København.
 M. H. [? Michael Henriksen Tisdorph, † 1701, sp. ved St. Nicolai]. 4 mk. 47.
- 1672 23. sept. Nyborg.
 Joh. Claud. Mulinus [Hans Clausen Mule, † 1692, mag., sp. i Nyborg]. 1 sletd. 19. (Se tillige under 1675 7. marts og 1681 31. okt.).
- 1674 12. juni. Odense.
 Rudolph Moth [† 1675, vicesuperintendent og sp. ved St. Knud]. 13.
 Petrus Winslovius (se under 1669 30. sept.). Sendt 2 mk.
- 24. juni. Landet.
 Johannes Magnides Hossomius [Jens Mogensen Håsum (Hosum), † 1684, sp. i Landet-Bregninge] 4 mk. 46.
- 26. okt. Kerteminde.
 Johan Rudolph Bürennæus [borgmester, landsdommer, † 1682] 4 mk. d. 46v.
- 1675 7. marts. Nyborg.
 Joh. Claud. Mulinus (se under 1672 23. sept.). Sendt 2 mk. sl.
- 27. april.
 Andreas Pauli [? Anders Poulsen, † 1677, sp. i Kerteminde-Drigstrup] 4 mk. d. 48.
- 1676 3. juli. Ørbæk.

- Nicolaus Martini Almontanus [Niels Mortensen Almontan, † 1688, sp. i Ørbæk]. 21v.
- 1676 29. august. Horne.
 Jacobus Ludovicus Soranus [Jacob Henriksen Ludvigsen, † 1684, sp. i Horne] 6 mk. (Senere $\frac{1}{2}$ rd.). 26.
 30. august. Nørre Broby.
 Henningius Christ. A. [Henning Christensen Achthon, † 1677, mag., sp. i Nørre Broby]. 50.
 1. sept. Sønderby.
 Detloff Monrad [Detlev Hansen Monrad, † 1688, sp. i Sønderby] 3 mk. 50.
- 1. sept. Dreslette.
 Johannis Joannes [Hans Jensen (Ravn), † 1705, sp. i Dreslette] 2 mk. 22v.
 3. sept. Assens.
 Bartolus Ludovicus [Bertel Ludvigsen, † 1719, sp. i Assens-Kærum]. 3 mk. 19v.
- [1676 3. sept.]
 Georgius Marci [? Jørgen Marcussen, † 1683, sognekap. i Assens-Kærum]. 2 mk. 26v.
- 1676 7. sept. Brenderup.
 Casparus Laurentii [Jesper Lauridsen Schmidt, † 1685, mag., sp. i Brenderup-Ore]. 50 v.
 7. sept. Fjelderup.
 M. J. Snellius [Morten Johansen Snell, † 1683, sp. i Fjelsted-Harndrup]. 50v.
 9. sept. Ejlbjby.
 Erasmus Matthiæ Querndorph [Rasmus Madsen Kverndrup, † 1691, sp. i Ejlbjby-Melby]. 37v.
- 27. sept. Avernakø.
 Janus Bangius [Jens Christensen Bang, † 1697, sp. på Avernakø]. 50v.
 28. sept. Lyø.
 Georgius Sev. Rhodius [Jørgen Sørensen Rhodius, † 1692, sp. på Lyø] 2 mk. dansk. 51v.
- [? 1677 28 sept. Lyø].
 Severinus Jani [Søren Jensen, † 1680, fhv. sp. på Lyø] 2 mk. lyb. 51v.
- 1677 1. okt. Rødkilde.
 C. Petri [Christen Pedersen, † 1681, generalfiskal]. 52.
 Christophorus Wielandus [Christopher Jochumsen Wielandt, † 1729, 1681 sp. i Vester Skerninge-Ulbølle]. 52v.
- 1678 28. juni. Lindelse.
 Canutus P. [Knud Pedersen, † 1688, sp. i Lindelse]. 31.
- 28. aug. Humble.
 Justinus Christiani (se under 1670 4. juli).
- 29. august. Magleby.
 Christianus Jacobi Achthonius [Christen Jacobsen Achthon, † 1682, sp. i Magleby]. 53.
- 25. okt. Svendborg.

- Petrus Jespersenius [Peder Jespersen, † 1714, sp. i Stenstrup-Lunde, senere hofpræst]. 47.
- 1678 29. dec. Landet.
Petrus Jani [Peder Jacobsen Lucoppidan, † 1717, mag., sp. i Landet-Bregninge] 3 mk. 47.
- 1679 3. jan. Våro.
Joh. J. Fich [Hans Hansen Fich, † 1698, sp. i Bjerreby] 3 mk. 47v.
— 28. april. Svendborg.
Casparus Jani Kildgaard [Jesper Jensen Kildgaard (Kjeldgaard), † 1709, kap. ved Vor Frue]. 54v.
— 10. august.
Casper Kryger [† efter 1697, amtsskriver på Gråsten (Ærø)] 1 mk. 44v.
— 8. sept. Strynø.
Christianus Prytzius Antonij fil. [Christian Antoniussen Prydtz, † 1717, sp. på Strynø]. 47v.
— 13. sept.
Christian H. Frørup [Christen Henriksen Achthon af Frørup, † 1692, sp. på Drejø] 2 mk. 53.
- 1680 1. maj. Hjortholm.
Niels Kaas [til Hjortholm og Vestergård, † 1701] 1 rd. 58v.
- 1680 24. august.
Johannes Olai Sthenius [Hans Olufsen Steen, † 1707, feltpræst 1679, kap. i Ulkebølle 1683 og sp. i Korup-Ubberud 1684]. 54v.
— 16. sept. Gudme.
Martinus Joh. [Morten Hansen, † 1689, sp. i Gudme-Brudager]. 58v.
- 1681 24. okt. Nyborg.
F. Thestrup Ol. f. [Frans Olsen Thestrup, † 1735, mag., sp. i Nyborg, senere biskop i Ålborg]. 59.
— 31. okt. Nyborg.
Joh. Claud. Mulenus (se under 1672 23. sept.). Sendt 2 mk. slet.
Petrus L. [Peder Lauridsen (Østerby), † 1692, sognekap. i Nyborg] 2 mk. 58v.
— 31. okt. Vindinge.
Petrus Frisius [Peder Sigvardsen Friis, † 1688, mag., sp. i Vindinge] 2 mk. slet. 56v.
- 1682 27. dec. Langå.
Tycho Laurentii [Tyge Lauridsen, † 1696, sp. i Langå-Øksendrup]. 60.
- udat.
Lucas Matthiæ Frisius [Lucas Madsen Friis, † 1687, sp. ved Vor Frue kirke i Svendborg]. 2.
Johannes Torsenius [Johan Thorsen, † 1678, sp. i Bregninge (Ærø)]. 26v.
Johannes Laurentii Bornholm [Johan Lauridsen Bornholm, feltpræst ved oberst Cicignons regiment (en del af C.'s tropper var indkvarteret i Svendborg 1676)] 1 rd. 48v.
Thomas Kingo [† 1703, biskop over Fyns stift fra 1677] 1 rd. 55v.